

Nemzeti Társalkodó

Julius 22dik napján 1834.

Bírálói Észrevételek.

(ez évi folytatás 1 — 14, 17 — 27, 33 — 40
49 — 61)

(Keresdi Bethlen Ferenczről. — Bethlen Farkas és históriája. — Schwarz Gottfriedről. — Benkő Józsefről. — Történetíró' fő kötelessége.)

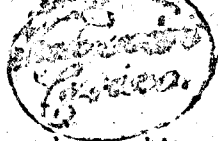
A' historiographia azt tanítja: miképpen kelljen mindennemű historiai munkákat írni. Recensens ezeket tanulta a' historiographiából:

Ki históriai munkát ohajt írni — akár melly okból fakadjon ohajtása — az legelőbb ön lelke' tehetségeit mérje, 's esmerje-meg, 's mivel az ember sokszor elég gyarló magának hízkelkedni, 's saját tulajdonságait nagyobbaknak tekinteni, mint a' mekkorák valósággal: a' történetírói pályára lépni, 's azon járni ohajtozó kedvezés nélkül mérje-meg önnön lelki erejét; ezek' mekkoraságát, minémüségét ugy sem titkolhatja-el, mert tisztán látható leszen megjelenendő munkájiból. —

Megmérve 's esmérve lévén az erők, vá-

lasszon határozottan bizonyos tárgyat, 's olyant, melly már esmert tehetségeivel kidolgozható. Dicsőséges historiographus, kinek Isten ama' felséges tulajdonságokkal kedvezett, mellyekkel a' történetírói idealt ha el nem érhetni is, ahhoz legalább közel juthatni; azonban válhat az is hasznos íróvá, ki a' menynek nem annyira kedveltje. Különböző neműek a' históriai munkák, 's különböző erőkkel is dolgozhatni azokat. Ki nem tud pragmatika históriát írni, tudhat krónikát. Ki a' világ' históriája kidolgozására nem bír elég erővel, tudománnyal, eléggel bírhat egy ország históriája' dolgozására. Ki nem lehet egy nemzet' historiographusa, lehet egy ember' biographusa.

Minden históriai munka egyes történetekből alkottatik össze. Annak, ki választott, 's kidolgozandó tárgya' változásainak, történeteinek nem volt tulajdon szemével látója, füleivel hallója; históriai kútfőkből kell az individualis történeteket merítgetni, összevgyűjteni. Ha a' kútfők nyomtatva vannak, bár számosak; drágák legyenek is, a' történet-gyűjtés nem annyira bajos; de midőn kéziratban léteznek; vagy egész vagy nagyobb részben, még pedig sok helyeken, 's ezekhez legártatlanabb; legszentebb szándékkal sem könnyen juthatni: akkor adatgyűjtésben megszámlálhatatlan az akadály; azonban akármennyi légyen is, törekedjék a' történetíró összegyűjteni, 's használni tárgyának minden kútfőjét; különben megtörtén-

hetik, hogy nem csak hiánoson, hanem hibáson is fog írni, noha nem barátja sem hiánosságnak sem hibának.

Históriai kútfők többek közt: a' traditio, inscriptiok; históriák, oklevelek; de a' traditio minél több százados, annál gyanusb; minthogy az elbeszélők gondatlanságból, felejtékenységből és részrehajlásból hol csonkítva, hol toldva szokták előadni a' történeteket; inscriptiokat — felülírásokat — gyakran csupa hízelkedés, politika, félelem dictalt; históriáírók közül egyik sokszor nem tudta, másik nem akarta igazán jegyezni fel a' történeteket; az oklevelek sem mind hitelesek, hamisak is készítettven kivált a' közép kor' századiban. Történetírónak tehát, miután a' tárgyat érintő kútfőket összevegyűjtötte, azt kell kinyomoznia: igaz-e mind, mi tárgyára nézve kútfőjiben mondatik vagy nem? 's meglévén a' kinyomozás csak azt kell írnia: mi igaz; mert — históriai munkában csupán igaz történetnek szabad lenni; 's ugyan azért a' történetíró' főkötelessége: igazságnyomozás, igazságírás.

'S midőn a' historiographiai oktatásokból történetírói fő kötelességül az igaznak nyomozása, igaznak írása fejklik előnkbe, akkor azokból egyszersmind ama' fennebbi kérdésre természetesen e' felelet következik: midőn historiographus Szamosközi' históriai töredékeiben és Bethlen' históriájában különböző 's ellenkező állításokra akad, egyik' ál-

lítását se kövesse megvizsgálás nélkül, hanem a' históriai kritika' szabályai szerint nyomozza ki: mellyik állít igazat, 's az igazat író' állításait kövesse, mert csak úgy fog igaz történetet írni, 's történetírói fő kötelességének megfelelni.

Ez tagadhatatlan. Lássuk annakokáért: így cselekedett-e Neugeboren-úr, midőn Báthori András cardinalis fejedelem' életét régi históriai kútfők, de kiváltképpen Szamosközi' históriai munkája után dolgozta.

Transsilvania' első füzetében 44dik lapon írja Neugeboren úr: Mikor Báthori Sigmund 1599ben a' medgyesi országgyűlésben fejedelemségéről leakart mondani, 's Báthori András cardinalist szándékozott maga helyébe fejedelemmé tételni, „az egész mintegy 3000 embernyi székely gyalogságot, a' gyalog testőrséget körül belől 500 embert, 's a' 600 emberből álló lovas testőroket összevonta Medgyes városába. Minden helyeket útszakat, sikátorokat, kapukat, Országrendei' gyűléshelyét, tanácsházat, tulajdon lakhelyét, megrakta katonákkal. Ez az egész katonaság csupán az ő intésétől függött, hogy minden tetszése szerint történjék. Mivel e'képpen Sigmund az össze csekély számmal gyűlt nemességet, és Országrendeit minden akarattól megfosztotta, azok, lélekben 's testben elfogulva, mindent helybehagytak, mit zabolátlan kénye eléikbe szabott. Az Országrendei közül senki sem hallata szabad szót, senki sem mondá ki nyilván és fel-

szóval saját vélekedését, egyedül a' Sigmond' szava fogadtaték-el mindenektől határozatul. Sigmond olyan erőszakos előkészületeket tett, 's lelkökre, lelki esmérőkre mindeneknek olly lánczokat rakott volt, mellyeknél fogva a' szükség mindenkit arra kényszerített, hogy csak ön élete' megtartásáról gondoskodjék, 's mindennek attól kelle rettegni, hogy ha legkisebb ellenkezés lesz is, vagy elhajlás Sigmond' akarattjától, levágattatik. Illyetén képpen, midőn az Országrendei' nyakokra mintegy fel volt vonva a' jegyver, q' cardinalis fejedelemmé választatása végrehajtatott, ha tudnillik egy embernek jegyverek' hatalma által gyámolított zabolátlan önkénye választásnak mondathatik."

'S ezen sorokra ugyan azon lapon jegyzetül ezt teszi maga Neugeboren úr: „Az országgyűlésnek ezen korlátoltatásairól, 's Rendek ellen fordított erőszakoskodásról halgat Bethlen Farkas erdélyi históriájában, ám de említi azokat Szamosközi."

A' 49dik és 50dik lapokon pedig ezt: „Bethlen Farkas azt beszéli erdélyi históriájában a' Rendek érett megfontolás után, meggondolván a' Bátori familiának haza iránti érdemeit, és tekintetét, Báthori Andrást ollyan egyezőleg választották-meg (fejedelemnek) a' hogy alig Erdélynek más fejedelmét, 's e' választás annyira megnyerte mindenek' tetszését, 's a' néptől olly örvendezéssel fogadtatott, hogy az mondatott, ő nem emberektől választá-

tott, hanem reménytelenül Istentől adatott.“

Az 55 és 56dik lapokon írja Neugeboren úr: Minekutánna Báthori Sigmond fejedelemségéről lemondott, 's nem csak minden köz jövedelmeket, hanem familiai jószágait is önként által adta a' cardinalis fejedelemnek, hogy privat helyheztetésében is bizonyos és illendő jövedelemmel bírjon, szabadon és gond nélkül élhessen „*Besztercze szászvárást kívánta az ahhoz tartozó falukkal, 's ezeknek minden jövedelmekkel együtt*“ magának adatni; de e' kívánságnak a' szász nemzet ellene mondott, 's a' miatt azután „*Sigmond Andrástól a' nem annyira erős mint szép, 's lakásra alkalmas vécsi és sajói várakat kapá az azokhoz tartozó éppen olyan jövedelmes mint szép mező városokkal és falukkal.*“

'S ezen sorokra az 56dik lapon jegyeztül ezt teszi maga N. úr: „*Bethlen Farkas szerint Sigmond a' vécsi és sajói uradalmakat Beszterczével, és Buzd, Asszonyfalva, Bogács és Ekemező szász falukbeli dézmákkal együtt legelőször mingyárt kívánta.*“

Az 59 és 60dik lapokon írja Neugeboren úr Náprágiról és Bocskairól Sigmondnak II Rudolf császárhoz Prágába küldött követeiről: „*Náprági Demeter püspök és Bocskai István miután minden rájuk bízottakat teljesítették, és a' császártól tiszteségesen elbocsáttattak, Erdély felé visszajöttökben már Nagy Szombatba érkeztek va-*

la. Itt öszvetalálkoznak Kamuti Farkassal, előkelő erdélyi nemessel, kit a' cardinalis levéllel a' császárhoz küldött. Midőn hallák tőle hogy Sigmond és az erdélyiek ismét új dologhoz kezdettek, 's Báthori András cardinalisnak az országlást által adták, atkozták azoknak boldogtalan állhatatlanságokat. Kamuti, ezen gyűlöletes tudósítás' vivője Pezzen Bertalan császári tanácsostól letartóztatott, 's haláltól csak a' pöspök és Bocskai közbenjárása által menekedék meg. Magok a' követek is visszahivattak Bécsbe, 's ha a' császárt hiteles bizonyítványokkal meg nem győzték volna arról, hogy ők Sigmondnak távollétökben köholt céljairól semmit sem tudtak, hihetőleg fejökkel lakolnak vala a' mások állhatatlanságáért. "

'S ezen sorokra a' 60dik lapon jegyzetül ezt teszi maga N. úr: ; Bethlen Farkas szerint Náprági 's Bocskai követek Kamutival nem találkoztak Nagy Szombathban, hanem minekutánna Kamuti letartóztatott Bécsben, hivattak oda vissza N. Szombathból, hova Erdély felé visszajöttökben elértek volt már, 's Bécsben hallák legelőbb Erdély' kormánya' változását. "

'S im' ilyenképpen dolgozta végig Neugeboren úr, Báthori András cardinalis fejedelem' életét. Példák mutatásul és bizonyításul, fájdalom! igen nagy számmal hordathatnának-fel dolgozatjából, de azok' felhordásával Rec. nem terheli olvasójit, hanem

Neugeboren úrhoz intézi szavait, 's kérdi:

Igaz é az is, hogy Báthori Sigmund fejedelem 1599 Medgyesen olly hallatlan erőszakot követett-el, mi szerént még az országgyűlés' helyét is megtömte katonasággal 's a' Rendei csak azért választották Báthori András cardinalist fejedelmökké, mert attól rettegetek, ha nem választják, mind levágattatnak? *és az is*, hogy Báthori Sigmund semmit sem erőszakoskodott országa' Rendei ellen, és ezek koránt sem félelemből, hanem józan megfontolásból választották a' cardinalist magoknak fejedelmül, még pedig ollyan egyező akarattal, millyennel aligha választatott több erdélyi fejedelem?

Igaz é az is, hogy Báthori Sigmund, miután mind fejedelmi, mind familiai jószágait által adta a' cardinalis fejedelemnek, birtokul magának előbb csak Beszterczét, 's az ahhoz tartozó falukat kívánta jövedelmeikkel együtt? *és az is*, hogy nem csak Beszterczét, 's falujit, hanem azokkal a' vécsi, sajói uradalmakat, buzdi, asszonyfalvi, bogácsi 's ekemezői dézmákat is?

Igaz é az is, hogy Náprági Demeter és Bocskai István találkoztak Nagy Szombatban Kamuti Farkassal? *és az is*, hogy nem találkoztak? 'sat.

Mind a' kétféleképpeni állítás igaz nem lehet, hanem legfennebb is csak az egyik. Melyik tehát? Arról Neugeboren úr mélyen — halgat!

Azért halgat talám, mivel azt hiszi:

Szamosközi István Báthori Andrással egykorúsága', levélkeresői, 's fejedelmi történetírói tiszte' tekintetéből olly annyira hitelesb író Bethlen Farkasnál, hogy említeni sem szükséges, 's mikor e' kettő különbözőleg és ellenkezőleg szöll; legkisebb kétségeskedhetés nélkül Szamosközi' szavai hitelt érdemlők?

Ugy de ha Szamosközi egy időszakban élt a' cardinalis fejedelemmel, egyben éltek Somogyi, Gyulafi, Borsos 'sat. is, kiknek historiai munkáik kútfőji Bethlennek. Ha Szamosközinek részint mint Fejérváratt káptalani levél tárnoknak, részint fejedelmi historiographusnak megnyitak Erdély' levéltárainak ajtózáraik, meg Bethlennek is, mint ország' cancellariusának. Honnan az a' következés, hogy Bethlen éppen ollyan igazán és hitelesen írhatott Báthori András cardinalis fejedelemről — ha akart — mint Szamosközi; már pedig akart, mint fennebb biographiájából láttuk.

De igazán, következőleg hitelesen nem csak akart írni, hanem írt is. Ezt bizonyítja mind Schwarz 175), mind Ben-

175) „Es ist kaum zu glauben, wie sehr — Bethlen von dem Isthwanfi abgeht, und dennoch hab ich in meinen hin und wieder beym Bethlen gemachten Anmerkungen - - - sehr oft zeigen können, dass Bethlen Recht, Isthwanfi Unrecht habe.“ — „Das gedenke ich in meiner Vorrede zu dem Bethlenischen Werke, gnugsam zu beweisen, zugleich auch von den älteren Schriftstellern, und ihrer Glaubwürdigkeit, aus welchen Quellen der Herr Graf W. von Bethlen seiner Zeit

kő 176); és ki bizonyíthat erről hitelesebben mint egy felől Schwarz, kit, ha csak a magyar és erdélyországi történetírókat tárgyazó Recensioit tekintendjük is, bizonyára nem utolsónak fogunk találni historiographusaink között, s ki Bethlen' históriáját nem csak több ízben át megát olvasta, hanem kiadói szándékozáván, a' kútfókkal bírálólag ösze is hasonlította? más felől pedig Benkő, kit, ha csupán Rec. által elészámlált munkájit vendjük is fontolóra, minden kétségeskedés nélkül egyiknek fogunk vallani azok közül, kiknek Erdélyről a' leggazdagabb, egyszersmind a' legalaposabb históriai ismeretök volt, s ki midőn Bethlen' históriájának Keresden kinyomatott részét sajtó alá készítette, bámulandó pontossággal összevetette mind Szamosközi históriai töredékeivel, mind más leg-hitelesebb kútfóadatokkal?

Sőt nem csak olly hitelesen írt Bethlen mint Szamosközi, hanem néhol még hitelesebben. Ennek bizonyításául Rec. itt a' következőt említi-meg.

Transsilvania' első füzetében 48dik la-

geschöpfet hat, gehörige Nachrichten zu ertheilen.“ D. Gottfrieds Schwarz Anzeige von des Herrn Gr. Wolf. de Bethlen hist. hung. dac. libr. XVI. Lemgo 1774 20 — 22 l.

176) „Primo adeoque de præcipuis historicis, quos in concinnandis libris suis tantus auctor (Bethlen) consuluit, et de monumentis, documentisque, quibus lucubrationibus suis eximia fide conciliavit; - - narratio absolvetur.“ Wolf. de Bethlen hist. Tom. quint. Cib. 1789. ad lect. præf. ed.

pon Szamosközi után azt írja Neugeboren úr: Miután Báthori András hajlandónak nyilatkozék a' fejedelemség' felvállalására, „*Sigmond karon fogá a' cardinalist; a' zajgó országgyűlésbe vezeté, ott úgy köszönté mint Erdély' fejedelmét, 's fejedelmi czímet ada neki. Az öszvegyűlve lévő emberek (Rendek) elbámulának ez új történeten; sokan azt hívék, Sigmondnak valami egyéb jár eszében, mint a' mit mutat.*“

'S 49 és 50dik lapokon jegyzetül ezt teszi maga Neugeboren úr: „*Bethlen Farkas azt beszéli erdélyrőlí históriájában, Sigmond, minekutánna a' cardinalis nekie kinyilatkoztatta, hogy az ő akarattjára hajlani kész, az öszvegyűlve volt Országrendei-nek azon maga elhatározását, hogy az országolást leakarja tenni, 's a' privát állapotba vissza kíván lépni más által jelentette, 's azoknak azt, hogy cardinalis Báthori Andrást az ő következőjévé választák, ajánltatta. Erre a' Rendek az ország' tanácsosaiból és nagyjaiból deputatiot küldöttek Sigmondhoz, 's ötet maga elhatározása' megváltoztatására, és az országolásnak tovább is megtartására, 's gondoskodására kérték, de Sigmond megmaradott feltételeben, 's előbbi kívánságát ezen küldöttek által ismétlette. Midön e' kívánság azoktól az országgyűlésben előadatott, a' Rendek Báthori Andrást olyan egyezőleg választották-meg a' hogy alig Erdélynek más fejedelmét.*“

Szamosközi idézett állítása szerint, B. Sigmund Andrást kar öltve mingyárt az országgyűlésbe vezette, mihelyt hajlandónak nyilatkozott a' fejedelemségre, 's ottan mint fejedelmet úgy idvezlette, a' nélkül hogy maga fejedelemségről lemondását előre tudatta volna a' Rendekkel; Bethlen' szavai szerint pedig Sigmund tudtára adta országa' Rendeinek, hogy ő le akar mondani a' fejedelemségről, a' Rendekek ezt hallván, követeket küldöttek hozzája, 's kérték általok, hogy maradjon-meg tovább is a' fejedelemségben, de ő kérésökre nem hajlott, 's miután e' nem hajlást értették a' Rendekek, választották meg fejedelmöknek Báthori Andrást.

'S in' Bethlen' szavai igazak, következőleg hitelesebbek, noha Neugeboren úr által csak jegyzetben 's mellékesleg említettek; 's hogy igazak, azt elléne mondhatatlanul bizonyítják, hazánk' éppen azon Rendei, kik 1599ben mártiusban Medgyesen Báthori András cardinalist magok fejedelmök-ké választották; kik tehát az ő választatásának folyamát tisztán tudták, 's a' magok által akkor alkotott 54, 55, és 56dik törvény-cikkelyekben, mellyeket fennebb az illő helyen Rec. szóról szóra elmondott, tudás végett unokáik' számára is megírták.

Miután tehát a' historiographia fő kötelességül minden történet író' elébe azt szabta, hogy igazat írjon; miután Schwarz és Benkő Bethlen Farkast nem csak hiteles író-nak hirdették, hanem részint még hitelesb-

nek mint némellyik, Báthori-Andrással egykoru historiographust; 's miután e' hitelesb-séget magok az 1599beli Országrendek is bizonyítják: Neugeboren Károly úrnak nem az volt kötelessége, hogy pusztán elbeszélje; mit mond Szamosközi István Báthori András cardinalis fejedelemről, 's mit ismét tőle különbözőleg Bethlen, hanem az, hogy ott, a' hol e' két történetíró különbözik, és ellentézik, a' históriai kritikának elveit követve nyomozza-ki, 's írja-meg: mellyik szöll igazat, 's mellyik' szavának adjon hitelt az olvasó; de Neugeboren úr ezt nem cselekedte, 's ugyan azért a' cardinalis fejedelemről munkája' dolgozásában éppen történetírói legfőbb, 's legszentebb kötelességét nem teljesítette: (folytatása következik).

Nagy Ajtai Kovács István.

V I S S Z H A N G

Honművész' idei jul. 3-án kelt számában „Észrevételére“ B. M-nak.

Tudva a' tisztelt olvasó közönség előtti unalmas voltát a' semmi valódi haszonnal nem jutalmazó hosszas perlekedéseknek, csak röviden ezeket jegyzem meg a' „szinészbarát“ B. M-nak Honművész' idei 53-ik számában tett „észrevételére“ mint szinészbarát, mely noha feleletre szinte érdemtelen, de a' gáncsoskodót megczáfolni csak

nyan nem lesz szerfeletti azokra nézve, kik a' körülményekkel nem eléggé ismeretesek. B. M., — mint mondja, — bámulva olvasta színészeink két rendbeli előadásairól tett bírálataimat a' Honművész 45 's 47-ik számaiban. *Mit bámul az uram?* ha kérhetem „Ludas Matyi“ lelkes írójával, hiszen tudom én azt, hogy az itteni színész-társaság jóval felül áll a' „két magyarházában“ szerteszélyel kóborló gyülevész-társaságoknál, — de látja édes B. M! azért még (igazat szólva) szoros kritikán nem következik, hogy alól ne álljan. Ezen, ugyan kérem, ne bámuljon, mert fájdalom! még eddig a' magyar színész-társaságoknak e' közsorsa! Csalhatlan reményünk van ugyan, hogy e' nem fog soká így lenni, mert van az itteni színész-társaságnál is *Szentpéteri*, van *Szilágyi*, van *Udvarhelyi*, 's van *Dériné*, egyetlen *Dériné*, kik a' művészet azon pontján' állnak, hogy lehetlén tisztelettel nem viseltetni irántok, — de egy fa nem erdő, 3 — 4 jó színész nem derék színész-társaság.

Továbbá maga vallja, hogy a' Honművész' fénforgó cikkelyei nem is bírálatok, 's még is bámulva olvasta azon *nem bírálat bírálatokat!* Azt mondja továbbá, hogy én nem a' közönség' vélekedésit irtam színészeinkről, . . . hogy közönség kívánsága színészeink naponkénti fel lépte 's t. b. — Igen de a' közönségnek két fő osztálya van: egyik az úgy nevezett „*jobb rész*“. Ennek véleke-

désit igyekeztem én mindenütt említeni, hól közönség véleményérül szóllék; a' második osztályt teszi azon nagyobb csoport, melynek vélekedésit hírlí ön is. Itt van oka annak, hogy az én közönségem vélekedése az ön közönségéével nem mindenben egyezik.

Látja édes B. M! az én közönségem kívánsága most is csak a' lenne, hogy „bár ne minden nap, hanem ritkábban, jobb darabokkal 's jobban el készülve lépneek fel színészeink.“ De a' maga közönségének nem ez kívánsága, mint mondá; pedig tán így jobb lenne, mert nem kellene boszorkodva térni meg a' hőködő „*Tigris Robertek*“, *Alessandro Massaronik*, 's több rokon nemüek látása után. *Készületlenségén színészeinknek* mit értsek, azt hiszem bővebb magyarázat nélkül is át fogja látni, — színészeink legjobban fogják ezt érezni, — mit azonban nem mondhatok egyáltalában mindenik színészeinkről, mert a' derék *Szentpéteri*, *Szilágyi*, *Egressi*, 's fáradhatlan szorgalmú nagy művésznék *Dériné*, ha legcsekélyebb szerepben lépnek is fel, meg kell vallani, hogy azokra sem mellőzik-el nagy szorgalmat fordítani. —

Hogy a' bé meneti ár felyebb emeltett, azt mondja ön, hogy meg engedhető mivel „*az élhetés most drágább*“ Igen de a' közönségnek is drágább most az élhetés! Nem igaz é? 's még is ha most zárt-

székbe akarmenni, egy egy játékra „szin-
te két annyit“ kell fizetnie mint múlt itt
létekkor, mely mind a' mellett is hogy a'
társaság gyarapodott ezen bérlet alatt (de
az elsőbekben gyengébb volt, még mint a'
múlt itt létek alkalmával is) felettébb teté-
mes meg növelés. De mivel már is felettébb
hosszas valék, 's mivel „észrevétele“ többi
pontjaira különben is a' Honművész' érde-
mes Szerkezőjétől az „észrevétele alatti
jegyzésben“ ki elégitő feleletet kapott, bú-
csuzom öntül e' tárgyban örökre, 's vég-
szóm önhez egy jó tanács: „Gáncsoskodni
kerülje, mivel rút 's néha veszélyes!“

D. M.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Philosophia.

Mi a' Filosofia? kérdé egy szép Dáma
a' hires *Platner* nevü Filosofustól. Egy ilyen
szép Dámának ezen kérdésire adandó felelet
egészszen zavarodásba és tehetetlenségbe ho-
zá ötét. A' Filosofia, így kezdé szóllani, a'
filosofia, a' filosofia nem egyéb, nem egyéb —
Hát nem tud az Úr tovább menni? közbe
szólla egy barátja. No tehát én segíték az
Úron. A' filosofia nem egyéb, hanem egy
ilyen szép Dáma mellett ülni, es még is
önnön jelenségit el nem vesztve, semmi za-
varodásba nem jöni. —

K. J.